

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson

INDHOLD:

H. V. Gregersen:

Tre breve fra Köller-tiden af Rasmus Clausen

Jes Christensen:

Digterinden Anna fra Vedsted præstegård og Lavater

L. A. Larsen, Emmerlev:

Udgravning af en bronzealderhøj 1856

Th. Peters, Tønning:

Folkeskikke i Stabelholm, Sydslesvigs mærkeligste afkrog

Høsthjælperkarle efterlyses

Boganmeldelser

Den 31. januar 1964 holder professor ved Københavns Universitet Kristof Glamann et foredrag på det danske Centralbibliotek i Flensborg:

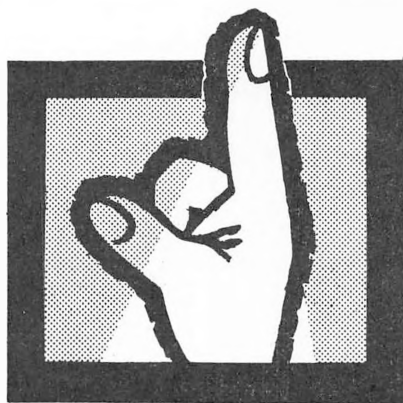
Ølbrygning og bryggernæring i gamle dage

Mødet begynder klokken 20, og alle er velkomne.

I mere end 150 år

har sparekasserne ydet bistand og vejledning i alle økonomiske spørgsmål som et led i deres idealistiske sigte.

At en sparekasses overskud ikke udbetales som udbytte, men kun bruges til sikring af sparernes indskud og til velgørende formål, understreger yderligere,

at det gi'r tryghed at gå i SPAREKASSEN

DE SØNDERJYDSKE SPAREKASSER

Tre breve fra Köller-tiden af Rasmus Clausen

Ved H. V. Gregersen

Rasmus Clausen i Smedager (Bjolderup vestersogn) var efter Frøslev-kromanden Karsten Thomsens død vor betydeligste folkepoet. Ikke mindst gjorde hans mange rimerier i »Sprogforeningens Almanak« ham kendt ud over hele Nord-slesvig, men også i breve til sine venner viser han jævnlgt, hvor let det faldt ham at få vers til at flyde ud af pennen. Det er det sønderjyske lune, der her får lov til at boltre sig, men som følge af tidens tryk indeholder hans skæmt i regelen også kraftige stænk af bitter ironi. I sine offentliggjorte digte formår han kun slet at dølge sine indestængte følelser, i sine private breve kan han bedre give sine meninger luft.

De følgende breve er skrevet til hans ven Peder Skau, Bukshave (Fjelstrup sogn), med hvem han som provinslanddagsmand havde haft et snævert samarbejde i 1880'erne. En halv snes år senere opretholdes kontakten kun af et brev i ny og næ. Sygdom havde tvunget Clausen ud af offentligt virke, men fra sin stille landsby var han stadig den kritiske tilskuer til udviklingen. De her meddelte breve fra Köller-regimets tid genkalder stemninger og følelser fra onde år, hvor uretten sad i højsædet.

Litteratur om R. P. Clausen: Bjolderup Sogns Historie (1951–56), s. 375–386 (af Jens Holdt, med udførlig kildefortegnelse); SJy MSkr 1951, s. 167–171 (ved Jens Holdt); SJy Arb 1953, s. 215–246 (Jens Holdt: Rasmus P. Clausen af Smedager).

R. P. Clausen, Smedager, til P. Skau, Bukshave, 1899 17/1

Smedager, d. 17. Jan. 1899.

Kjære Skau!

Det havde, det Gud skal vide, allerede for længe siden været min forbandede Skyldighed at glæde Dig med et Brev, og nu er det da endelig bleven til Alvor; tænkt derpaa har jeg saamænd ret ofte, men det gjør jo ikke Sagen klar.

Den Gang, for noget siden, da Landraaden i Haderslev, til min store Forbauselse, da jeg altid har ment, at Du var saa Dansk, som Du kunde blive, fandt det nødvendigt at anvende stimulerende Midler for at støtte Din Danskhed og bringe den til en om muligt højere Grad af Fuldkommenhed ved at anvende det temmelig luvslidte Middel at udvise Dine Tjenestefolk – Nu, hvorfor skulde Du ogsaa ikke værdiges at være Gjenstand for Kredsfaderens landsfaderlige Omsorg – da var det grumme nærved, at jeg havde overvundet min Dovenskab og havde faaet Pennen fat,

men jeg naaede ikke saavidt, dog nu har Dine seneste Meriter purret mig op af min Sløvhed. At Du vovede at binde an med selve Hr. v. Køller, giver et fyldigt Vidnesbyrd om Dit Mod¹); det skal ingen nægte, men paa den anden Side kan jeg dog heller ikke nægte, at denne Din Bedrift forekommer mig at tyde paa saadan noget som en Smule Selvovervurdering som ogsaa af en fejlagtig Opfattelse af Hr. v. Køllers mandige Egenskaber. Imidlertid skal Du have det Vidnesbyrd, at Du slet ikke kom daarlig fra Audientsen, idet Du viste Dig i Besiddelse af den sunde Sands at anbefale Dig med den Bemærkning: at da der ikke syntes at kunne komme noget ud deraf, saa var længere Forhandling jo ørkesløs. Hvor kunde Du ogsaa være saa forfængelig at tro, at en prøjsisk Junker-Exellense skulde lade sig tale til Rette af nogle Bønder; rigtignok er Du en ganske pæn gammel Mand og ligner grangivelig et Menneske paa et Haar, men i en prøjsisk Junkers Øjne er Du dog kun en Bonde og altsaa vel nok saadan et Slags Menneske, men dog staaende Kvæget temmelig nær; saa det er let at forstaa, at det ikke kan forlanges, at der skulde tages Hensyn til Ønsker eller Besværinger fra den Side. Har Du troet saadant noget, saa har Du vist stor Ukyndighed med Hensyn til Bedømmelsen af en puttkammerunsk²) Junkers Egenskaber. I det Stykke er jeg langt forud for Dig, skjøndt man ikke skal rose sig selv. Til Bevis vil jeg hidsætte følgende Pennetegning, som jeg en Gang har lavet:

Af Historien fra Arilds Tid vi kjender,
 at da var god Sæd og Skik hos Vender:
 Brutalitæt og Hovmod, naar de var »paa Tærne«,
 Kryberi og Sleskhed, naar de var »paa Knærne«, –
 og Slægtsarten ej sig fordølger – – – – –
Efterkommerne Systemet følger!!!

Nu kan Du selv finde ud af, hvem det ligner, men jeg er selv helt forbauset over mit Talent paa Portrættegningens Omraade, og det er Du vel ogsaa.

Gud maa vide, om det alligevel ikke er lykkedes Eder at bringe det saa vidt, at Exellensen maaske i sit stille Sind finder sig foranlediget til at tage under Overvejelse, om ikke dog de nordslesvigske danske Bønder maaske staaer et Menneske lidt nærmere end det andet Bondefæ i Pommern og Brandenburg, og saa har I jo ikke bemøjet Jer forgjæves.

1) Under overpræsident Ernst Matthias v. Köllers besøg i Haderslev i januar 1899 ledede Peter Skau en deputation af nordslesvigske bønder, der skulle meddele denne deres syn på udvisningspolitikken; P. Skau: Minder fra mit Liv og min Tid (1907), s. 210–215.

2) Da den pommerske overpræsident v. Puttkamer havde søgt at hindre forsamlingsfriheden i sin provins, erklærede et medlem af oppositionen i den tyske rigsdag, at overpræsidenten åbenbart havde taget forholdene i den tyske koloni Kamerun til mønster for sin forvaltning, og han foreslog derfor, at Pommern fik navneskifte til Puttkamerun. v. Köller opfattedes i Nordslesvig som en udpræget repræsentant fra dette junkerland.

Det var jo rart, hvis der kunde blive Fred i Landet, hvad der, som han siger³⁾, er Hr. Køllers Maal, men saalænge vi selv indbilde os at være tænkende selvstændige Mennesker, der ville leve deres eget Liv og ikke godvilligt ville lade os aandelig myrde, vil vi naturligvis snakke et Ord med, og da er Hr. Køllers System kun skikket til at bringe Ufred. Skulde han imidlertid ved sine Overvejelser komme til det rigtige Resultat, at vi dog nok maa henregnes til de rigtige Mennesker, saa er det højst sandsynligt, at vi kan faa Fred i Landet, thi det, vi forlange, er jo bare at behandles som Mennesker. Saa er vi saamænd helt skikkelige; blot Hr. Køller vil slaa sig den umulige Ting af Hovedet, at han i en Fart kan lave fuld-blods Tyskere af Jyder. Det er noget, han klogeligen skulde overlade til Tiden og Vor Herre, men det er jo ikke let at komme ud over gamle indgroede Fordomme.

Vi faa jo nu se, hvad der kommer efter disse lavede, let gennemskuelige Farcer paa Exellensens Rejse⁴⁾; en Del, som gjerne vil, lade sig vel sætte Blaar i Øjnene, men Flertallet vil nok bedømme Sagen som det, den er. Nu skal det jo nok blive prøvet baade i Rigs- og Landdagen, hvorledes Sagen ligger. Mikkell (Miquel)⁵⁾ vil jo nok tale rørende Ord om Statsnødvendighed og Statsfarlighed, men Europa vil han ikke kunne dupere, om

3) »Jeg vil skaffe Ro i Nordslesvig«, havde v. Köller udtalt, og han blev i Haderslev takket for denne udtalelse under sit besøg her 1899 9/1; H. P. Hanssen: *Fra Kampaarene* (1927), I, s. 117.

4) Efter besøget i Haderslev rejste v. Köller ud i amtet, hvor småbanestationerne i den anledning var udsmykkede. Selv mente han efter besøget at være berettiget til at meddele sin kejsler, at stillingen i Nordslesvig var ypperlig.

5) Johs. v. Miquel, tysk finansminister efter 1890, var regeringens ordfører under rigsdagsdebatten vedr. udvisningerne. Se iøvrigt herom brev fra H. P. Hanssen til H. V. Clausen 1899 28/2; Harald Jørgensen: *To Ungdomsvener* (1962), s. 256 f.

han maaske kan faa den usle Landdag til at gaa med sig. Vi maa nu ellers fordømme Udvisningssystemet saa meget, vi vil, og fordømmeligt og forkasteligt er det i Sandhed, baade fra et statsligt – det vil sige, hvor sand Statskløgt raader – og menneskeligt Standpunkt, saa har det gjort os den store Tjeneste at bringe vor Sag frem for hele Verden, saadan som den aldrig har været det før, og saadan som vi ikke med alle vore egne Kræfter ville have været i Stand til. Hr. Køller synes at tro, at saa saare han blot rynker Panden, saa ville vi straks skrækslagne krybe til Korset og bede om godt Vejr. Han ved vist ikke, at den, der dør af Skræk, skal begraves i Rendestenen.

Man skulle ellers næppe tro, at vi leve ved Enden af det 19. Aarhundrede, over 100 Aar efter Menneskerettighedernes Proklamering, saa middelalderlige er de Tilstande, som synes at tilstræbes som den højeste Statsvisdom. Underligt, at Statsstyrerne ikke kan komme til den Indsigt, at upartisk Retfærdighed for alle, er et langt solidere Grundlag at bygge Staten paa end Vilkaarlighed og Politistokke. Nu er Reaktionen jo rigtig paa Gled, og bliver det ved, saa vil det en Gang briste, thi Tiden lader sig nu en Gang ikke skrue tilbage. Det burde de kloge Statsstyrmænd betænke og se at faa Statsskibet i Vinden i Steden for at prøve alle Kunster og Misgreb for at krydse op mod Vinden til Fordel for en ganske lille Klike, der betragter sig selv som privilegerede Statsborgere, for hvilke de andre godt kan bløde lidt.

Det bliver til syvende og sidst formodentlig ellers Tyskerne, der kommer til at betale Gildet, thi fortsættes Systemet, saa maa det jo nødvendigvis komme dertil, at ingen dansksindede Tjenestefolk, og det er langt de fleste, tager Tjeneste hos Tyskerne; så kan disse da få den Fornøjelse at faa de dejlige Østprøjsere, som de ellers uagtet Landsmandskabet dog ikke synes at sværme stærkt for. I Efteraaret var der flere af vore Hjemmetyskere i Jylland for at leje Karle⁶⁾; de burde da have tænkt paa deres egne først, men man er nu en Gang i Vane med Jyderne, skjøndt en god Tysker burde aflægge saadanne ikke længere tidssvarende Vaner. Det synes ogsaa, og det bør saa at være, at vore norske og svenske Frænder vil lade Tyskerne føle, at Blodet er tykkere end Vand. Lad dem kun bare konsekvent afbryde Handelsforbindelserne med Tyskerne, saa vil der nok skrives saa højt, at selv en Miquels forfærdede Jødesjæl vil betænke sig, thi de tyske Jøder vil slaa et Slag for deres Pengesække, og hvem ved, om ikke selv Hr. Køller vippes af Sadelen ved denne Lejlighed.

Jeg har hørt en paalidelig Fugl synge om, at der er stillet en hel Million til Raadighed i dette Øjemed, vistnok ikke af Medfølelse for os, men der-

6) På det såkaldte »folkemarked« i Ribe var det skik og brug at hente tyende fra de fattige vestjyske egne. Som følge af udvisningerne vedtog en kreds af hjemmetyske landmænd 1899 7/10 at avertere efter tyende i »Ribe Stiftstidende«; H. P. Hanssen: Fra Kampaarene I, s. 120.

*Peder Skau, Bukshave.
1825–1917.*

imod for at betale gammel Gjæld og nyde Hævnens Sødhed. Det frisindede Parti har nemlig en gammel Gjæld at afgøre, thi i den korte Tid han var Indenrigsminister, var han Skyld i, at Partiet adsplittedes. Gustav⁷⁾ og Hans Peter⁷⁾ er sagtens godt rustede til Kampen, der skal føres, og ville nok slaa et godt Slag, thi der er Materiale nok for Haanden til Vidne om det vilkaarlige Regimente, der her føres næsten paa alle Omraader. Hvad der synes mig det allerværste, er den Jammerlighed, som Domstolene vise; hvad er det ikke for haartrukne, ja ligefrem latterlige og fornuftstridige Lovfortolkninger, der præsteres, naar det gjælder at faa en stakkels dansksindet Mand dømt for en Bagatel. Sandelig, dette er rigtignok alt andet end egnet til at bibringe Folk Agtelse for den Indretning, der skal skifte Lov og Ret, men hvor kan det være andet? Er ikke det herskende System netop ikke ligefrem som opfundet til at nedbryde Moralen, og den synker stadig. I en saadan Tid, hvor Angiveriet ligefrem er sat i System, udvikler Folks slette Egenskaber sig saa frodigt som en god Græsmark efter et Tordenskyll. Det er ret de lave Sjæles Ære, og Historien vil nok en Gang kjendetegne denne Periode i Prøisens Historie for det, den er: En Vilkaarlighedens og Politistokregimentets Tid, hvor giftige Snyltesvampe vokse frem som Paddehatte. Det er jo kommen saa vidt, at man jævnlig hører Eksempler paa, hvorledes Tyskerne lige overfor Danskere true med, at saafremt de ikke vil føje sig efter dem i deres egennyttige Øjemed, saa vil de ske en Ulykke. Og naar en Tysker og en Dansker har en Rets-trætte, saa er den almindelige Mening, at en Dansker naturligvis ikke faar

7) Gustav Johannsen og Hans Peter Hanssen.

Ret. Ja, saadan har jeg hørt saa ofte udtale af jævne Folk. Er det ikke ret betegnende og ret et Vidnesbyrd om, hvorvidt det er kommet med Regjeringens Fremfærd. Det er raadne Frugter, der fremvokser. Og hvorfor, ja for den kjære Freds Skyld, siger Køller og Kons[orter], men er det ikke netop det modsatte, der bevirkes; der maa jo avles Had og Bitterhed i Sindene, det kan umuligt blive andet, ellers maatte den danske Befolkning ikke være bedre Medfart værd end den, dem nu vederfares.

Nu, jeg maa høre op med dette Kapitel; om det Køllerske System kan og skal der skrives hele Bøger, og de vil nok komme en Gang, for at Systemet kan komme til den fortjente Ære.

Hvor raser nu Æt mænd af Vender
i Sønderjydernes Land
og bider med skarpe Tænder
den trofaste danske Mand,
fordi denne ej kan glemme
sit Maal og sin Fædreneæt, –
og fordi at han kun nemme
kan Tyskheden saare slet.

Han knap oplade tør sin Mund,
ej synge Fædres Sange;
den Føde, som hans Aand gjør sund,
for den er Tysken bange,
og derfor drejes skal hver Lov
helst saadan, som man har behov
for Dansken at nedtræde.

Ja, derfor Dansken maa sættes
lidt udenfor Ret og Lov,
thi har man Magten, ej trættes
om Smaating har man behov.
Hvor Magt for Retten den gjælder,
der snart et Middel er godt,
om Verdensdommen end fælder
den Dom: det er uselt og smaat.

Og hvad har Dansken da vel gjort,
at slig man med ham farer?
Ja, han kan ikke kaste bort,
men trofast han bevarer
den Arv, som han fra Fædre fik,
sit danske Sprog, sin danske Skik,
som ham har skabt Vor Herre.

Det gaar saa galt som neppe før
og synes værre blive;
i Slesvig Dansken ikke tør
nu mindste Livstegn give,
han hjemløs snart paa Fædres Grund
for Fremmedpisen som en Hund
skal nemme Fremmedkunster.

Mon vel Hr. Køller mægte kan
at ændre Himlens Baner?
Nej, vist vil løbe ud i Sand
hans selvindbildske Planer,
men vi vil sætte Ryg mod Ryg,
idet vi alle Mand fuldtryk
vil stole paa Vor Herre.

Saa nu fik Du da det med, det kan maaske bruges en Gang. Som Du nok ved, er jeg en »doven Hund«, og det holder tidt svært at komme i Gang, men naar jeg kommer paa Gled, da faar Du nok for 10 Pf. Ærgerligt nok for det tyske Postvæsen at befordre saamegen Ondskab for saa lidt. Men det er Tyskernes egen Skyld, at jeg, som ellers er saa godmodig af Naturen, kan blive saa slet at dyppe Pennen i Galde; det har de ogsaa paa Samvittigheden. Og endnu én Ting mere, jeg tror ogsaa, Tyskerne har deres store Part i, at jeg er bleven den – store – Digter havde jeg nær skrevet, Rimesmed, som jeg er.

(fortsættes)

Digterinde og præstekone. Anna Jessen med stor kyssehat, som vi i dag finder morsom, men som sikkert har været hendes fineste hovedprydelse, udstyret som den er med blomster, sløjfer og en sand overdådighed af flåser. (Udl. Tønder museum)

Digterinden Anna fra Vedsted præstegård og Lavater

Af Jes Christensen

Minderne om digterinden Anna er et særlig smukt kapitel i Vedsted præstegårds historie. 1819 blev hun gift med Jørgen Jessen fra Skovby mark. Han var dengang præst i Dagebøl, senere Visby. 1834 valgtes han til sognepræst i Vedsted. For hans hustru var det en omstilling fra vestens vidde, men hun fandt sig snart til rette i østkystens bakkelandskab med de gamle kæmpehøje.

Hendes sind var præget af dyb kærlighed til den særprægede natur, især til fugle- og plantelivet, og her blev hun inspireret til mange smukke digte, der findes i den lille digtsamling, som udkom under navnet »Markblomster«. Hendes bedste veninde var kromand Mortensens hustru fra Gamle Slukefter, og et eksemplar af den lille bog findes endnu i familien Mortensens eje.

Omkring 1840 kom der af og til digte af Anna i »Dannevirke« under navnet »Hedebloomster«. Det smukkeste var vel nok »Aarstiderne paa Landet«. (18. 12. 1841).

Efter otte års virke døde hendes mand, og Anna Jessen har selv indskrevet hans navn i kirkebogens dødsregister. På graven sydøst for kirken har hun ladet henlægge en flad gravsten til minde om den afdøde. I min barndom har jeg set den; om den endnu findes, ved jeg ikke.

Året efter brød hun op fra Vedsted. I sit »Farvel til Vedsted« siger hun:

Naar Vaaren vinker mildt til Liv og Lyst,
naar Rosen blomstrer, Høstens Nege bindes,
naar Sneen hvirvler hvid om Land og Kyst,
Oasen hist i Lyngen jeg vil mindes.

Forbindelsen med familien Mortensen blev ikke afbrudt. Mange breve til fru Mortensen fortæller om stærke venskabsbånd, men især dog overrækkelsen af bogen »Markblomster«, hvis digte er skrevet på hendes yndlingsplads under bøgens løvtag nede ved søen, hvorfra der var udsigt til kirken på den anden side af vandet og bronzealderens gravhøje.

★

Et af hendes digte om en begivenhed i Åbenrå, da hun endnu lå i vuggen, har på en mærkelig måde fængslet min opmærksomhed.

1793 blev den berømte svejtser, præsten Lavater indbudt af en vennekreds i København. Om denne rejse læser vi i hans dagbog: Vi kom den 15. juni ved ti-tiden til Flensborg, hvor vi i det venlige posthus nød kalvesteg og derpå sov godt. Næste morgen kl. fem sad vi atter i vognen og kom til Aabenraa halvti. Aabenraa er en nydelig lille by, hvor vi straks gik i kirke og hørte en opbyggelig prædiken af provst Brakum*). – Såvidt dagbogen. Vi læser så hundrede år senere Morten Eskesens beretning i Sønderjyske Årbøger om Lavaters besøg hos Annas forældre i Aabenraa. Faderen, der i nævnte år var kapellan, hed Kristian Lorenzen Lauterup, moderen hed også Anna.

Morten Eskesen fortæller: – Kort efter sad moderen og syslede med den lille Anna. Da bankedes på. Gæsten som trådte ind, var en mand med milde, men skarpe og blege træk. Det var den navnkundige Svejtser Lavater, som var på gennemrejse og, mens der skiftedes heste, var smuttet hen for at hilse på den unge præst. Præstekonen lagde barnet fra sig i vuggen, men blev bedrøvet, da hun hørte, at den sjældne gæst umuligt kunne tøve, til præsten kom hjem fra kirken, hvor han holdt brudevielse. Lavater gik rask hen til vuggen, lagde hånden på barnets hoved, idet han sagde: Gud velsigne dig. Bliv dine forældres trøst og glæde, bliv ren og god i den vildsomme verden! –

Han ilede bort. Men det hele gjorde et dybt indtryk på moderen og siden ved hendes omtale også på datteren.

Denne beretning står altså i direkte modstrid med Lavaters dagbog. Men hvad siger så digterinden Anna i et af sine digte om selve begivenheden?

For Brødrers Held du ofret Liv og Blod,
du Herrens Sanger, Martyr, Troens Kæmper.
Ej Tid og Sted skal Glædens Luer dæmpe
ved Tanken, at du hos min Vugge stod.

*) Fejlskrivning for Bargum.

Et Lyspunkt er den mig i Vel og Ve,
som blidt bestraale vil min Alders Sne.
Du viet mig til Gud og Dyden ind.
Den lille Sangens Gnist, som bor i mig,
o Lavater blev vakt til Liv af dig.

To beretninger om én og samme begivenhed. Men det mest mystiske ved sagen er nu den, at Anna slet ikke var født, da Lavater besøgte Åbenrå den 16. juni 1793, hun er nemlig født den 14. april 1794. Vi står altså overfor den mærkelige kendsgerning, at ikke blot Lavaters dagbog og Morten Eskesens beretning er modstridende, men også, at de to beretninger om Anna ikke svarer til virkeligheden.

Spørgsmålet er nu, hvor har Morten Eskesen sin viden fra, og hvordan skal Annas digt så forstås?

Digterinden Annas mor er død 1827, og kan altså ikke have inspireret Morten Eskesen. Er så digterinden selv forkert underrettet?

Da jeg har levet mine ungdomsår i Vedsted, ofte også har været gæst i den smukke have, er jeg stærkt interesseret i sagens opklaring. For at afvise muligheden af et besøg af Lavater år 1794, altså Annas fødselsår, har jeg læst Lavaters dagbog fra 1794.

På grund af tiltagende svaghed har Lavater i sommeren 1794 ikke været ude over landets grænser, men opholdt sig på rekreation i Erlenbach ved Zürichsøen.

Jeg tror derfor, vi må prøve at forklare begivenheden ud fra datidens religiøse forhold og Lavaters betydning i samme.

Lavater var elsket, beundret, ja tilbedt som en højere signende ånd i fyrsternes slotte som i fattigfolks hytter ud over sit land, hvor hans billede fandtes i hver bondestue og landsbykro.

Den stærkt udprægede hang til det mystiske, der som en rød tråd går gennem Lavaters liv, fandt sin rigeste næring i hans forhold til danske spiritister.

I danske hofkredse havde den mystiske spiritistiske retning fået indpas gennem landgreve Karl af Hessen, kong Christian VII's svoger, som boede på Louisenlund, og dels gennem personlige bekendtskaber, dels ad brevvekslingens vej havde Lavater fundet en stor vennekreds i Danmark.

Måske kunne et brev fra Frederikke Brun til Lavater vise vej. Hun skriver den 6. juli 1793: Jeg lægger dig mit smilende barn i tanker på dine arme, at du kan velsigne det.

Kan Annas mor et år senere også have været én af de mange brevskrivere og tilbedere af den berømte mand, som skulle velsigne den lille Anna, omend fra det fjerne?

Så ville Annas smukke digt kun have symbolsk betydning.

Årstiderne paa Landet

VAAREN

Vaaren rider paa Vibens Ryg –
– Let er Gangeren! – glad og tryk
Hid den svæver fra Sydens Strand
Hiem til Skjoldungens Bøgeland.

Sneegiæk hilser dens Atterkomst
Den er Vinterens kiække Blomst!
Ei den frygter for Hagl og Slud
Breder Bladet i Frosten ud.

Taagen flygter for skarpe Vind
Solen titter ad Ruden ind,
Isen smelter paa Hav og Kyst,
Alting vaagner til Liv og Lyst!

Vinterhvilen er nu forbi,
Alle tumle sig i det fri,
Rense, jævne og Gierdet slaae,
Grave, plante og Frøet saae.

See ham pege mod sneesort Sky,
Brat mon Bygernes Hære flye,
Zephir sysle og Lerken slaae,
Græsset pippe blandt Urter smaae.

Vatne*) nyfødte Birkeblad
Mildt i Dugdraabens Perlebad,
Pille Blomsten af Knoppen ud,
Smykke Jorden, lig yndig Brud.

Frøen qvækker, ja tusind Liv
Mylre frydfuld ved Vaarens: Bliv!
Nattergalen fra Busken slaae,
Træet ryster sit Blomsterhaar.

*) Døbe.

SOMMER

Sommers Aande gjør Luften varm,
Let den ruller i Tordenkarm,
Sender Lynet og Frugtbarhed
Fra sin straalende Trone ned.

Himmelsk strømmer dens Blomsterduft
Aarle ind i den friske Luft,
Vinker venlig til landlig Flid
I den kjølige Morgentid.

Lystig toner til Leens Klang
Malkepigernes Glædessang,
Storkens Knebbren fra brune Tag,
Fiskens Pladsken og Aarens Slag.

Sværmen samler sin Kube fuld,
Vangen bølgler med Aarets Guld,
Hanan hæver sin stolte Røst,
Duen kurrer i Elskovs Lyst.

Lam forlyste sig trindt omkring,
Føllet hopper i kaade Spring,
Hesten traver med Kornets Læs,
Qvæget bøger fra høie Græs.

Tavs er Lerken og Giøgen stum,
Ungen flygtet, og Agren tom,
Æblet viser sin røde Kind,
Skielmsk det smiler: kom pluk mig ind!

HØSTEN

Friske Vind over Stubben gaaer,
Bringer qvægende Efteraar,
Trindt det hilses af Gilders Dands,
Glade Hjerter og Brudekrands.

Vildtet flokkes i dunkle Skov,
Bonden vandrer bag tunge Plov,
Kornet sænkes i Jordens Skjød,
Spirens Liv er jo Kjernens Død!

Trækfugl iler mod Sydens Kyst,
Maagen varslar med hæse Røst,
Hjorden klippes, og Ænders Hær
Seiler skræppende fiern og nær.

Blomsten falmer, det gule Løv
Hvirvles sælsomt og bliver Støv,
Skytten drager i Marken ud,
Haglen triller blandt Regn og Slud.

Pleilen drøner i maalte Slag,
Lystig døvende Stormens Brag;
Hist i Stuen med muntert Sind
Kartes Ulden til Vinterspind.

Lavt gaaer Solen og straalr mat,
Dagen viger for lange Nat,
Nordlys blusser og Bonden spaaer:
Vinter sikkert vil blive haard.

VINTER

See, der kom den til Julefest!
Røv ei Glæden, ubudne Giæst!
Siig, hvad bringer du i vort Fad?
Isens Perle og Rimens Blad!

Alle frydes ved Julebord,
Underblomsten paa Ruden groer,
Sneen hvirvler, men raske Ild
Muntrer Sindet, gjør Luften mild.

Fro vi leires om varme Ovn,
Hver er flittig, men Ingen down!
Pinden knirker og Rokken gaaer,
Tenen vindes og Væven slaær.

Olds Bedrivter og Eventyr
Gjør, at Tiden bevinget flyer;
Gys, Beundring og Virkelyst
Vækker Fortid i Nutids Bryst.

Bogen tages fra Hyldens Vraa,
Skøiten hentes og spændes paa,
Sneemænd formes, og Kanens Fart
Gaaer i lystige Vinterart.

Fuldt er Loftet af Korn til Brød,
Vadmels Kofte er varm og blød;
Dem, som sukke i Trængsels Baand,
Glad vi række en hielpsom Haand!

Lange Vinter er Hvilens Tid!
Vaaren yndig og Sommer blid!
Høst alvorlig! – Naturens Søn
Finder stedse hver Aarstid skøn!

Anna.

(Dannevirke, 18. 12. 1841)

Udgravning af en bronzealderhøj 1856

Af L. A. Larsen, Emmerlev

Nøragerhøj, der lå en halv kilometer vest for Emmerlev kirke, blev udgravet 1856 af Johannes Hansen og Andreas Lund. Højen, der har været anselig – 5 m høj og 18,8 m i tværmål – blev sløjfet 1869. Fundene i denne bronzealderhøj blev overgivet til Det kgl. Museum for nordiske Oldsager (nu Nationalmuseet), og korrespondancen om denne gave gengives her efter »Sognekronike for Emmerlef Sogn«.

I Sønderjysk Månedsskrift 1960, 1, er fortalt om lærer Joh. Hansens livsværk: »Sognekronike for Emmerlef Sogn«, og side 5 omtales, at Hansen og værten i Høj Kro Andreas Lund i sommeren 1856 udgravede Nøragerhøj på Emmerlev mark. I Sognekroniken skriver Hansen: »Jeg mener, at dette Foretagende beskrives bedst ved at hidsætte de Beretninger, som desangaaende ere indsendte til Inspektoratet for Museet for Oldsager i København samt Museets Svar . . .« – Det er disse beretninger og svar, som her gengives i deres helhed og med skrivers egen ortografi.

»Høj- og velbaarne Herr Etatsraad C. J. Thomsen,
Inspektør over det kongelige Museum for nordiske Oldsager,
Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, i København.

Den 10. juni sidstleden blev en Kæmpehøj, Nøragerhøj kaldet, beliggende i Grdm. Hans Boysen Laustens Fenne paa Emmerlef mark udgravet, og af Interesse for Sagen ledede vi Underskrevne Undersøgelsen. – Allerede i flere Aar har Ejermanden fra Tid til anden udkørt Jord paa sin Mark fra Højens østre Side. For længere Tid siden skal en Urne med brændte Ben derved være kommen for Dagen; men dette Fund blev ikke videre ænset.

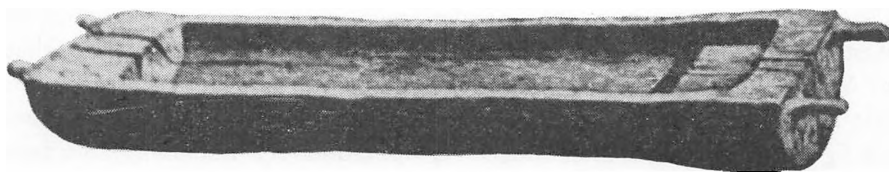
Jorden syntes at ligge lagvis, saaledes at mørkere og lysere Lag vekslede med hinanden. Men henimod Midten af Højen forandredes Jorden til en ensartet sort Masse. Derved vaktet Opmærksomheden, men ogsaa ved den Omstændighed, at man oven over denne Jord fandt et tomt hvælvet Rum, der naaede opad indtil et Par Alen under Højens Toppunkt og var opfyldt af en blaalig klam Taage. Man formodede, at Gravkammeret var sunken sammen, og at Jorden derved var vejet nedad. Jordmassen blev nu skaffet til Side, og derunder viste sig en Hvælving af fast og fedt klægagtigt vaadt Ler, under hvilken en omtrent 2 Alen høj Dysse af middelmaadig store

*Johannes Hansen, degn i Sdr. Sejerslev.
1808–1896.*

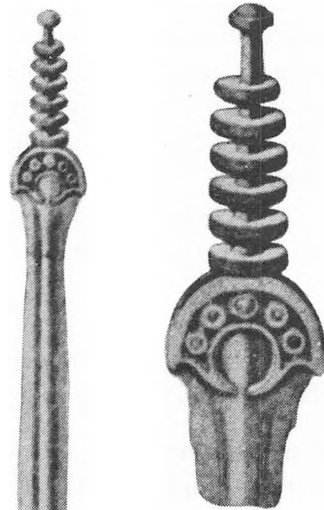
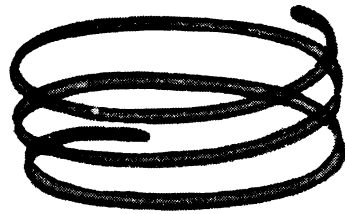
Kampesten (Haand- eller Rullestene) kom tilsyne. Det er forekommet os at burde fremhæves som en Mærkværdighed, at der aldeles ingen Flintestene fandtes, da der dog ligger nok af disse spredt over Marken. Stenene var baade klamme og rødtanløbne. De dannede en Hvælving omkring og over den nedenunder – i øst-vestlig Retning staaende og umiddelbart af en langagtig, firkantet Stensætning omgivet – Egekiste. Denne bestaar af en udhulet Egestamme, er i dansk Maal indvendigt maalt 3 Alen 18 Tommer lang, 1 Alen 3 Tommer bred ved øvre Kant af selve Underkisten og 22 Tommer høj, nemlig Kisten 12 og Laaget 10. Den er rund ud- og indvendig og ligner et gammeldags Bagertrug. Enderne ere 12, Bunden 8, Siderne c. 2 Tommer tykke. Fra hver af Kistens fire øvre Hjørner fremspringer et lige Haandtag (Tap), hvoraf det bedst konserverede er 6 Tommer langt. De øvrige have tabt noget af Længden, men alle ere endnu saa stærke, at Kisten deri kan bæres, omendskønt denne, der ganske ere gennemtrukket af Vand, turde veje c. 1.000 Pund. Af saadanne Haandtag findes endnu fire korte Rester paa Laagets Hjørner, der, hvor den nedre Kant har sluttet sig til Kistens øvre. Men Laaget var opraadnet ved Enderne, og Midten var nedsunken i Kisten. Kun dette Midtstykke og Endestykkerne ere i Behold. Det fremgaar af disse Levninger, at Laaget har været tildannet paa samme Maade og af samme Træsart, omendskønt næppe af samme Træ som Underkisten. Denne har endnu en mægtig Sammenhængskraft og kunde hjemføres uden at tage Skade. Dog findes Enderne at være saa godt som fortærede og for en Del bortsmuldrede. Der findes intet Spor af Indskrift,

Indridsning eller andet Mærketegn. Paa Bunden fremstaar i Kistens vestre (Hoved-) Ende tvende Forhøjninger i en Længde af 8 og en Tykkelse af 3 Tom. Disse synes adskilte ved en liden Fordybning og dannes af selve Kistens Træmasse, som man har ladet sidde. Kisten med dens Laag synes at have haft en ydre Højde af c. 38 Tom. Den har vistnok oprindeligt staaet vandret med den øvrige Jordflade; men ved Højens successive Udjævning har det ydre Jordsmon højnet sig, saa at Kisten tilsyneladende stod i en Fordybning. Paa denne Maade kunde Vandet blive staaende omkring Kisten, der hvilede paa flere Lag af samme Slags Stene, hvormed den var omgiven og bedækket. – Fra Højen kan Havet ses i en Afstand af c. 1/8 Mil. – Da man i selve Højen havde borttaget Laaget, fremviste sig en vaad graaagtig blød leret Masse, der, ligesom det før omtalte Lerlag, udsendte en angribende Gravlugt. Denne Masse undersøgtes nu forsigtigen. Nærmest ved Siderne og paa Bunden fandtes et jævnt Lag Haar, hvorpaa der paa enkelte Steder klæbede tilsyneladende Kalkpletter. Da nu ogsaa eet Kohorn, 6½ Tom. langt, forefandtes, have vi formodet, at en Kvæghud turde have været det højsatte Ligs yderste Hylster. Dernæst laa under Lermassen og – for saa vidt det kunde skønnes – over Kistens hele Udstrækning et Klæde, bestaaende af et brunt eller sort vævet Stof, spundet af tilsyneladende grov Uld. Tøjet var saa skørt, at det gik itu ved Optagningen, saa at dets Form eller Snit ikke kunde udfindes. Under den ikke opraadnede Del af Laaget, noget henimod den vestre Ende, forefandtes et Spiral-Armbaand af glat dobbelt Guldtraad, vundet i 3 Omgange, i dobbelt Tilstand 27 Tom. langt og 2 Lod ½ Qvint tungt, samt en Dolk af Bronze med Fæste, ialt 23 Tom. langt, men brækket i flere Stykker. Af Stensager eller Urner var aldeles intet Spor, hverken i eller udenfor Kisten, at opdage, ligesom der heller ingen stensat Indgang til selve Gravkammeret, navnlig fra den østre Side, er forefunden. De øvrigt 3 Sider ere endnu ikke ganske ryddede.

Egekisten fra Nøragerhøj (efter V. Boye: Fund af Egekister fra Bronzealderen). Der fandtes kun en kiste i højen. Kisten, der er omtrent 3 m lang, er blevet udstyret med bæretappe, og yderligere har man hugget render i den, for at vand skulle kunne løbe let ud.

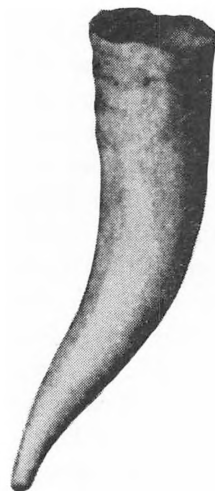
I kisten lå en guldarmring, et bronzesværd og andet (se billedet side 15), men åbenbart intet lig. Gåden om det manglende lig eller vel snarere skelet, var ikke noget specielt for denne høj; adskillige andre kister havde tilsyneladende været lige så tomme, men støttet af kemiske analyser og senere fund, hvor konserveringsforholdene har været mere gunstige, ved vi i dag med fuld sikkerhed, at der oprindeligt har været et lig i egekisterne.

I egekisten i Nøragerhøj fandt udgraverne en guldarmring af trukken guldtråd – guldet betegnes som »stemmelig fint« guld – og et bronzesværd i seks stykker. Sværdet var 55 cm langt, altså nærmest en mellemting mellem et sværd og en dolk, og sværdhæftet var kun 5 cm langt, mærkeligt lille efter vor opfattelse, men målet stemmer godt med målene på fingerringe og armringe fra den tid; bronzealderfolket har været langt spinklere bygget end vi er i dag. Imellem sværdhæftets bronzeskiiver har der været skiiver af et lettere forgængeligt stof.

I kisten var der også et kohorn. Man har kunnet fastslå, at koen har kælvet fire gange, før dens horn overgik til drikkebrug. Hornet var ikke forarbejdet.

Og endelig fandt man rester af mindst to klædningsstykker, der måtte optages i stumper og stykker, således at snittet ikke kunne konstateres, dog kunne man se, at flere kanter var ombøjet og sømmet. Der har været et tyndt og et tykt stykke, og i det sidste har der været indspundet dyrehår, mulig hjortehår. Et stykke af tøjet blev skænket til Rødding Folke Højskoles Samling af Oldsager.

Ringen, Dolken, Hornet, Kisten, samt Fragmenter af Tøjet, befinder sig i min, A. Lunds, Værge. For Ringen har jeg tilsikret Ejermændene Metalværdien. Samtlige disse Oldsager tillader jeg mig herved at tilbyde Museet, der staar under Deres Høj- og Velbaareheds Inspektion, med Tilføjende, at dersom De ikke skulde ønske at disponere over Kisten, jeg da har besluttet at opbevare den i naturlig Tilstand og til den Ende – hvis ske kan – hensætte den som et Oldtidsminde paa Kirkens Loft.

Foranstaaende ærbødige Beretning have vi givet os den Ære at lade indgaa til Deres Høj- og Velbaarehed, om hvem vi vide, at De skænker de nordiske Oldsager særdeles Opmærksomhed. Vi have derhos tillige den Tilfredsstillelse maaske at kunne foranledige, at gamle Minder fra vort Sogn vorde optagne i Museets Samling og saaledes reddede fra at profaniseres ved at omdannes til simpelt Købmandsgods.

Turde vi haabe os meddelte Deres nærmere behagelige Ordre og Besked.

Hoikro og Sønder Sejerslef i Emmerlef Sogn ved Højer,
d. 15. Juni 1856. –

Ærbødigst

A. Lund. J. Hansen.«

På denne skrivelse, hvis omstændelighed og højtidelige stil så åbenbart røber Hansens pen, kom der omgående svar:

»Med stor Interesse har jeg modtaget den af m. Hrr. under 15. dennes til Museet oversendte, nøjagtige og udførlige Beretning om den af Dem ledede Undersøgelse af den saakaldte Nøragerhøj paa Emmerlef Mark, og jeg beder Dem begge modtage min erkendtlige Tak derfor.

Af lignende Begravelser som den af Dem beskrevne ere hidtil kun to, nemlig en i Bjolderup Sogn i Lygumkloster Birk og en i Uck Sogn i Lundtoft Herred, komne til Museets Kundskab, og Underretningerne om begge disse og navnlig den sidste af dem have været saa mangelfulde, at jeg anser det for en sand Gevinst for Videnskaben, at De have skænket Undersøgelsen af Nøragerhøjen en saa omhyggelig Opmærksomhed.

Deres velvillige Tilbud, at ville overlade alle de i Højen fundne Genstande til Museet, modtager jeg med megen Glæde og megen Tak, og jeg beder Dem til den Ende at ville paa den Maade, som efter Deres Lokalkundskab maatte forekomme Dem ikke alene for overordentlig kostbar, men især sikrest for Fremkomsten og Konservationen af Genstandene undervejs, tilstille Museet samtlige Stykker. Foruden selve Kisten med Laag, som Museet vil sætte stor Pris paa at modtage, saavel som Guldringen, Bronchedolken og Hornet beder jeg Dem om ogsaa at sende de Levninger, De maatte have opbevaret, af det jævne Lag Haar, hvorved der enkelte Steder klæbede Kalkpletter, og af det uldne Tøj. Ja, selv af den i Kisten

forefundne vaade, graaagtige, bløde, lerede Masse vilde det være interessant at modtage nogle Prøver for om muligt ved en kemisk Undersøgelse at komme til Kundskab om Bestanddelene deraf, og jeg tillader mig at anmode Dem om at opgive mig, om der aldeles intet Spor fandtes i Kisten af Ben eller Knokler, der muligens have været brændte, og hvoraf saaledes kun smaa Stumper kunde forekomme.

Jeg takker Dem, fordi De har tilsikret Ejermanen af Højen Metalværdien af Guldringen og skal snarest muligt efter at have modtaget den tilstille Dem Pengene derfor. Ligeledes beder jeg Dem have den Godhed at opgive mig alle de Omkostninger, De maatte have med Indpakningen og Forsendelsen af de fundne Genstande, da Museet med Fornøjelse vil afholde alle saadanne.

Det kgl. Museum for nordiske Oldsager.

København, d. 20. Juni 1856.

Thomsen.

Til

Hr. Kromand og Strandfoged A. Lund i Høiekro og
Kirkesanger og Skolelærer Hansen i Sønder Sejerslef.

/ Herbst.

Sekret.«

Det er naturligt, at de to amatør-arkæologer måtte modtage en så anerkendende skrivelse med – som de udtrykker sig i deres næste skrivelse af 8. juli – »sand Glæde og Ære.« På spørgsmålet om »Ben eller Knokler« svares, at sådanne aldeles ikke fandtes. Det oplyses så, at guldringene var afsendt for sig selv, og at kisten med de ombedte genstande samt »enkelte af de Stene, som fandtes i Dyssen over Kisten,« indpakket i en trækasse ville afgå til Flensborg og derfra med skibsbefordring til København. – Forøvrigt oplyses det andet steds, at der til kassen »medgik to Tylt Fjælle.«

Den 15. juli skriver sekretær Herbst:

»Under Hr. Konferensraad Thomsens Fraværelse paa en liden Rejse i Udlandet har jeg haft den Fornøjelse at modtage Deres og Hr. Kirkesanger Hansens Skrivelse af 8. ds., hvormed fulgte det i Nøragerhøj fundne Guld-Spiralarmbaand, og dernæst Deres ærede Brev af 11. ds., med hvilket De har haft den Godhed at fremsende en Nota over det med Emballagen og Transporten forbundne Udlæg. Jeg bevidner herved baade Dem og Hr. Hansen Museets forbindtlige og varme Tak for Deres utrættelige Iver for at frelse Kisten og de deri fundne Sager ligesom for al Deres Ulejlighed dermed. Gudarmaandet har jeg øjeblikkeligt efter Modtagelsen ladet undersøge og vurdere af den kgl. Møntgardein, og som nedenstaaende Afskrift af hans Attest udviser, er det af ham blevet vurderet til 34 Rdl. 32 Skill. – Denne Sum, som jo ifølge Deres Skrivelse tilkommer Ejeren af Nøragerhøjen, tillader jeg mig hoslagt at tilstille Dem til ham, og jeg beder

Dem om ved Lejlighed godhedsfuldt at sende Museet hans Kvittering. ...«

Af det videre i skrivelsen fremgår, at Lund og Hansen har haft et udlæg på 16 rdl. 80 sk., men at de derudover har betalt højens ejer et vederlag for kisten.

Denne ankom først noget senere til museet, og den 26. okt. sender Thomsen Lund og Hansen hver en skrivelse med oplysning om, at den nu var blevet opstillet midt i det af museets værelser, hvor den efter sin alder hørte hjemme, og at genstandene var ordnede i en glasmontre. Som et synligt tegn på museets erkendtlighed modtog Lund et eksemplar af Fabricius' illustrerede danmarkshistorie, medens Hansen fik »Afbildninger fra Museet«, udgivne af Professor Worsaae.

Meddelelser om fundet blev optaget i Berlingske Tidende for 17. okt. 1856 og tillige i Dannevirke for 16. og 26. juli samme år. Disse meddelelser er indsendt af Hansen selv.

Folkeskikke i Stabelholm, Sydslesvigs mærkeligste afkrog

Af Th. Peters, Tønning

Landskabet Stabelholm er en trekant, der dannes af selve Ejderen og bifloderne Trene og Sorge. På to bakkeøer ligger sognene Sønderstabel, Bjergenhøjen og Erfde som et trekløver, skilt fra naboejendene ved et bredt bælte af moser og sumpede enge. I dag kører bilerne med nedsat hastighed på de let gyngende landeveje gennem landskabet, men i gamle dage var adskillelsen fra omverdenen næsten fuldstændig, og det meste af året lå sognene hen som virkelige øer mellem bølgende sivsøer. Navnet »Holm« betyder jo som bekendt en lille ø. Hullet mellem Trenefloden og Sorge-å var dengang lukket af fire søer: Megger-sø, Bjergenhøjen-sø, Wittenhagen-sø og Børmer-sø, der allesammen blev tørlagt af Christian Becker fra Frederiksstad i den første halvdel af det syttende århundrede – omkring 1630. Men når i efterårs- og forårmånederne sluserne og pumpeværkerne ved Ejderdiget ikke slår til for at komme af med alt det vand, der trænger ned fra vandskellet på den slesvigske geest, så er den gamle tilstand der igen, og urlandskabet træder frem i sin oprindelige skikkelse. Adskillelsen fra det øvrige Sønderjylland var så stærk, at Stabelholm kom under politisk indflydelse af de holstenske grever, som havde deres fogeder siddende på Tileborgen, der lå på en Ejderø overfor landsbyen Hude i

Erfde sogn. Herfra prøvede greverne på at få nogle skatter ud af de velhavende landsbyer, mens den slesvigske biskop på borgen i Svabsted på sin måde krævede »tiende« fra bønderne. Stabelholm lå altså som et omstridt område, der, hvor to politiske interessefærer skar indover hinanden og var af den grund allerede dengang overgangenes og spændingernes land.

Men trekanten Stabelholm ligger også der, hvor de tre kulturer, der sætter præg på vor hjemstavn, oprindelig stødte sammen: den *saksiske* fra Holsten, den *frisiske* fra Ejdersted og den *jyske* fra Mellemslesvig. Hver af de tre kulturer har påvirket landskabets folkeliv, og det er derfor, at der findes en så særpræget bondekultur med tydelige tegn på blanding, men også mange særegenskaber, som samtidig er enestående og mærkelige, og som har deres forklaring i landskabets konserverende virkning.

Lad mig først fortælle lidt om gamle folkeskikke i landskabet Stabelholm.

I landsbyen Bargaen i Erfde sogn, hvor min far var lærer, og hvor jeg levede de fleste af mine drengeår, lå skolen lige ved siden af nogle indlandsklitter. Der skete det hvert år den 2. februar – på kyndelmissedagen – at landsbyens folk – børn, ungdommen og voksne – samledes i den mørke aften oppe på bakkerne for at tænde bål. Denne skik kaldtes »Bekenbrennen«. Men det var langt fra et almindeligt bål. Dagen før havde man travlt med rundt om på gårdene at binde vældige stråfakler af rughalm, de såkaldte »Beken«. Det var nok en særlig kunst at lave en Beke, der målte tolv til femten fod i længden og skulle holde til at brænde indtil en halv time. Men de gamle forstod kunsten og lærte den fra sig til de unge. Bekene slæbtes i et muntert optog op ad bakken, og efter at de var tændt, begyndte folk med faklerne i armen at løbe rundt på bakketoppen, mens de råbte og sang i munden på hinanden. De blev ved, indtil stråfaklernes sidste stumper var blevet til aske på et stort fællesbål. Den slags fakkeldanse findes ingen steder i Tyskland; mon de findes et eller andet sted i Danmark eller de andre nordiske lande? Hjemstavnsforskeren Gustav Friederich Meyer fører dem helt tilbage til den hedenske oldtid, og det urokkelige stabelholmske bondesind har bevaret dem gennem tusinde år til trods for, at den almægtige katolske kirke prøvede på at erstatte bøndernes stråfakkeldans med en højtidelig kærteprocession og den hedenske midvinterfest med kyndelmisse.

En anden af Stabelholms særegenheder er tilstedeværelsen af de såkaldte bondeklokker. Ved landsbyernes hovedgade eller på en plads midt i landsbyen er der rejst høje klokkestabler med en klokke hængende i toppen. Klokkerne tjente udelukkende verdslige formål. Meningen med dem var, at de skulle ringe i tilfælde af krig, ildebrand og stormflod; men de kaldte også på bønderne, når de skulle møde på tingstedet for at snakke om landsbyens sager. I de gode gamle dage måtte man altid være på vagt mod de

»gale ditmarskere« på den anden side af Ejderen, der gerne engang imellem kom over grænsefloden for at lette stabelholmerne i al venskabelighed for deres jordiske gods. Derfor findes bondeklokkerne kun i landsbyerne, der ligger langs med Ejderen: i Drage, Seeth, Sønderstabel og Nørrestabel. I Bergen kaldes en af klitterne, der knejser over landsbyens gårde, den dag i dag for Klocktormborg – klokketårnbjerg – men klokken er der ikke mere. I min drengetid inviteredes skriftligt til møder med en seddel, der var klemmt ind i en jernklemme, som vi kaldte tingstok. Men i de andre landsbyer ringer bondeklokkerne endnu i samme anledning som i middelalderen, fraset Ejderens stormfloder og ditmarskernes overfald. Floden og genboerne har med tiden fundet frem til pænere manerer.

Fra min drengetid husker jeg også nogle af landsbyens største festlige begivenheder, der altid var højdepunkter i befolkningens selskabelige liv; det var de berømte Stabelholmer-bondebryllupper. Forbavsende var i første omgang deltagernes tal. De små bryllupper nøjedes med 150 gæster, mens de store kom op på over 400, hvad der betød, at så godt som alle landsbyens folk som en storfamilie var med til det. Selve festen foregik næsten altid på brudgommens gård, og det hele forløb efter et fast ritual, som var nedarvet gennem slægterne. Hovedpersonen, hvis glans næsten overgik selve brudeparrets, var en myndig og i alle gamle skikke erfaren mand med titlen overschaffer. Han var ceremonimester og hofmarskal i samme person, og i spidsen for en veløvet flok af unge mænd og piger, der kaldtes schaffere og schafferinder, garanterede han for, at det hele gik strygende og nøjagtigt, som det skulle være. Dagen før brylluppet var der Vorkyss. Bruden førtes i et højtideligt optog til brudgommens gård. De allerkønneste heste trak brudevognen, og så kom der nogle markvogne med udstyret – sengene stående på højkant – og som afslutning nogle blomstersmykkede heste og køer som brudens bidrag til gårdens drift. I bryllupsdagens morgengry begyndte schafferne med tilberedelsen af festmåltidet. Det var altid det samme: vinsuppe med franskbrød og smør, okse- og grisesteg og alle slags grøntsager. Vinsuppen kogtes på gårdspladsen i vældige kobberkedler, mens de kæmpestore stege fordeltes rundt omkring til naboerne, hvor de stegtes i bøndernes bageovne. Mens gæsterne bænkedes i bryllupshuset og fik deres velkomstkaffe, tog schafferne ud for i en højtidelig procession at hente stegene i nabolaget. I spidsen gik overschafferen med en høgreb på skulderen, så kom musikken og endelig schafferne og schafferinderne parvis slæbende med de duftende stege og alle landsbyens børn og hunde i hælene. På alle steder, hvor stegene hentedes, fik schafferne en schafferdans og en lille drik. Ved festbordet var der orden i tingene. Ved siden af brudeparret sad to værdige koner som bisiddere, så kom der to brudejomfruer og så to småpiger, såkaldte »Pipentrekker«, og så endelig slægtninge fra begge sider efter rang og værdighed.

Der spistes rigeligt, mens snakken gik livligt, men det havde været meget upassende, hvis nogen havde prøvet på at holde sådan noget som en bordtale. Den slags afsporing kunne i det højeste tilgives den nye præst, når han første gang var med. Men så skulle det altså ikke gerne ske en gang til.

Og så kom festens højdepunkt: det var brudedansen. Schafferinderne med deres hvide huer på hovedet og levende lys i hænderne tog opstilling i en cirkel, der dannede rammen til danseoptrinet. Overschaffereren dansede først med bruden og afleverede hende så til brudgommen, der tog den sidste del af dansen med hende. Det samme skete med alle damer, der havde siddet ved hovedbordet under spisningen. Som afslutning dansede de allesammen, og så fik schafferinderne også deres æresdans. Der var kun *een* melodi, der kunne spilles ved denne lejlighed, det var den Stabelholmer brudevals. Teksten giver jeg på Stabelholmer plåt:

Moder, de Bri de brennt an - - - - Hest du keen
 Bodder inne Pann ? - - - - Röhr de Bri um und um
 dat de Bodder naa boben kummt. Moder, de Bri de brennt an - -

Det drejer sig om en samtale mellem mor og datter. Datteren begynder: Mor, grøden brænder på! Så svarer moderen: Har du ingen smør i gryden? Rør grøden om og om igen, at smørret kommer ovenpå. Og så datteren igen: Mor, grøden brænder på.

Denne lidet åndfulde tekst og den enfoldige melodi lød så om og om igen mindst i en halv time. Kedeligt, synes De? Men det har de fundet på dengang, og det var lige det rigtige. Sådan noget finder folk på, hvis man lader dem være i fred. Denne vise – om og om igen – forbundet med kaffeduft og kærteskær bevares i mange gamle stabelholmeres sind som et kært minde om deres livs dejligste dag. Og når mine tanker går tilbage til mit drengeparadis, så er det de tre ting, jeg her har fortalt om, der toner frem fra hine fjerne dage: kyndelmissebålets gnister, bondeklokkernes klimpen og brudevalsens troskyldige melodi. Og alt sammen kommer det fra Stabelholm, Sydslesvigs mærkeligste afkrog.

Høsthjælperkarle efterlyses

Folk er så hjælpsomme. Har man selv fået ophøstet, kan det endnu ske, at man har kræfter tilovers til at lave »æ fissemand« og sætte ham ind i naboens mark, så han også snart kan blive færdig. Ovenstående fyr fandt fotografen på en mark i Bjerndrup i september i år. Høstkarlen har en pilsner i den ene lomme og en anbefalingskrivelse i den anden. I skrivelsen står, at »karlen« kan se, at landmanden ikke har færdighøstet, og at han derfor går ud fra, at hans assistance kan være nyttig.

Almindeligvis slutter sådan en skrivelse med, at hvis den landmand, der finder »karlen« på sin mark, og som altså ikke har færdighøstet, ikke skynder sig at finde en anden landmand, der er endnu senere på vej end han selv, og som han derfor kan afsætte »karlen« til, må man beholde den til næste år.

Stud. mag. Svend Nielsen, NATIONALMUSEET, 3. afd. Brede, Kgs. Lyngby, er ved at skrive speciale om denne høstskik og beder alle, der kender til den, besvare følgende spørgsmål så udførligt som muligt i et almindeligt brev til ham:

1. Hvilket tidsrum gælder besvarelsen?
2. Hvilken gård, by eller sogn gælder besvarelsen?
3. Kendes det, at man, når man selv var færdig med at høste, sendte en udstoppet dukke til en nabo eller andre, som endnu ikke var færdige?
4. Hvad kaldtes denne figur?
5. Var det en mandlig eller kvindelig figur, eller brugte man eventuelt begge dele?
6. Hvem lavede dukken og hvornår?
7. Blev dukken lavet af det sidste neg, af et tilfældigt neg eller af andet materiale?
8. Hvad kaldtes det sidste neg?
9. Var figuren udstyret med en skrivelse? Hvad kaldtes denne, og hvad stod der heri?
10. Var figuren udstyret med brændevinsflaske, le, kratte eller andre ting?
11. Var figuren lavet uanstændig? Hvorledes?
12. Hvor anbragte man figuren, og hvad skete der, hvis man blev opdaget?
13. Sendte man figuren videre, når man selv havde fået ophøstet?
14. Hvad blev der af figuren, når den sidste var færdig med at høste?
15. Vides det, hvornår skikken kom i brug i sognet, og hvornår den ophørte?
16. Kendes der eventuelt andre lignende skikke eller tilsvarende hånefigurer?

Dette er et portræt af »Æ fissemand«; navnet er måske ikke helt stuerent, men det er heller ikke meningen, at dets bærer skal længere end til den mark, hvor venlige mennesker har plantet ham.

BOGANMELDELSER

TØNDER SEMINARIE-STAT. Fortegnelse over lærere og dimittender fra Tønder seminarium 1788–1963. Udarbejdet af Jens Lampe under medvirken af Erik Larsen og Asger Nyholm. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland.

I H. Eckerts festskrift i anledning af Tønder seminariums 100 års jubilæum 1888, i Simonsens bog: 123 Jahre Deutsches Lehrerseminar in Tondern (udk. 1925) og endelig i festskriftet, der blev udgivet 1938, bringes der fortegnelser

over de mange dimittender, der i årenes løb er udgået fra seminariet i Tønder. Men medens disse tre bøger kun indeholder yderst sparsomme oplysninger (navn, alder, bopæl og dimissionsår) foreligger der nu i det smukke skrift, der udkom i september i anledning af seminariets 175 års beståen et værk, der må betragtes som ret enestående i sin art.

Gennem møjsommelige arkivstudier, gennem talrige henvendelser til private

personer, ved hjælp af en række flittige medarbejdere er det lykkedes at få ret fyldige oplysninger om de 4487 lærere og lærerinder, der er udgået fra Nordens ældste seminarium.

I forordet har forfatterne anført en fortegnelse over de mange, der har ydet værdifuld assistance; nævnes må det også, at der har været lejlighed til at gennemse dr. phil. Max Rasch's omfattende optegnelser over sønderjyske degne.

Overlærer Jens Lampe har været primus motor i foretagendet, og det må siges, at det er et beundringsværdigt forskerarbejde, som her er fore-

taget. Med fin sporsans, med en enestående udholdenhed er det lykkedes at få ret fyldige biografier, blot må det beklages, at mange af de nulevende dimittender ikke synes at have vist forståelse for værdien af et sådant værk, idet de ikke har gjort sig den ringe umage at udfylde og tilbagesende de tilstillede spørgeskemaer. Dette skal ikke lægges forfatterne til last, de har gennem årelangt slid ydet en indsats, der absolut må afføde respekt.

Denne anmeldelse kommer måske lidt post festum, men så kan der til gengæld siges, at ikke få læsere har udtalt deres glæde og beundring for dette værk. Chr.

TYSKE BIDRAG TIL SØNDERJYLLANDS HISTORIE 1955–1960. Bøger og Tidsskrifter. Ved Poul Kürstein. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Den flittige bibliotekar i Slesvig Poul Kürstein har samlet en omfangsrig liste (mere end halvandet tusinde enkelt-numre) over tyske bidrag til Sønderjyllands historie. Her er både bogtitler og tidsskriftartikler fra de seks år 1955–1960, og samlingen danner en naturlig fortsættelse af landsarkivar P. K. Iversens tilsvarende oversigt for årene forud i Sønderjyske Årbøger 1955.

Indholdsfortegnelsen, der samlerens erhverv taget i betragtning mærkeligt nok ikke følger bibliotekernes decimal-system, er behagelig overskuelig og frister til videre opdagerfærd i opslagsværket. Man kigger hist og her og oparbejder efterhånden en bedrøvelig stemning hos sig selv: Hvor er der dog utrolig meget, man gerne lige ville læse lidt om, men hvor skal man få tiden fra? Her er således flere henvisninger til Kattrepel, Kattsund og Kattegatt – det ville dog være morsomt engang at få noget at vide om det forunderlige

havnavn, som allerede i skolen forbavsede såre, og som nu så tilfældigt atter kommer mig for øje – hvis det altså er det rigtige Kattegat, for artiklerne står under rubrikken »Stednavne, gårdnavne«. Ved lejlighed må DIE HEIMAT 1956 og 1958 undersøges.

Titlen på nr. 52: A. Cordes: Waren die ungermanischen Todesstrafen sakralen Ursprungs? Lassen sich ungermanische »Menschenopfer« mit Tacitus beweisen? – »er ikke nogen belysning af ugermanske foreteelser, men simpelthen, som det oplyses fra velinformeret side, en trykfejl for »urgermanisch«, hvilket interesserede bedes ulejlige sig selv med at rette.

Der er påfaldende få numre fra Nordslesvig, hvad årsagen så kan være. Lidt af forklaringen kan søges i det pudsige faktum, at tysk skrevne, i Danmark trykte, tidsskrifter regnes for »danske« og skal følgelig søges i Dansk Tidsskrift Index, men selv når hensyn tages hertil, synes Nordslesvig ikke at friste tyske penne så stærkt, som Syd-slesvig frister de danske. ibs

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænse-landets liv
grænse-landets sang**

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

*Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kærstel, rektor, Haslev*

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spiritus, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjerby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S • VOJENS

Sønderjysk Månedsskrifts ekspedition: Landsarkivet, Åbenrå. Redaktionens adresse: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.